

Het nieuwe pensioen

Afscheidsrede uitgesproken op 20 september 2024
om 16.15 uur door Theo Nijman

Prof. dr. Theo Nijman (1957) heeft econometrie gestudeerd aan de Vrije Universiteit in Amsterdam, waar hij in 1985 ook gepromoveerd is op een proefschrift getiteld “Missing observations in dynamic regression models”. Met promotor Franz Palm heeft hij voordien al academisch zeer aansprekende papers gepubliceerd in Journal of Econometrics en in Econometrica. In 1985 werd hij benoemd als de eerste Universitair Hoofddocent aan de toenmalige Katholieke Hogeschool Tilburg. Theo geldt als de Nederlandse pionier op het gebied van de Financiële Econometrie, die toen net in ontwikkeling was.

In de eerste Tilburgse jaren concentreerde Theo zich op onderwijs en fundamenteel onderzoek. Naast het opzetten van vele nieuwe colleges en nieuwe internationale publicaties begeleidde hij zo'n 30 promovendi waarvan er meer dan 10 inmiddels hoogleraar zijn. Theo werd in 1993 benoemd als Hoogleraar Econometrie van de Financiële Markten, waarna hij een brug sloeg tussen de departementen Econometrie en Financien en Beleggen. In 2004 werd hij daarnaast benoemd op een bijzondere leerstoel Beleggingstheorie, mogelijk gemaakt door Van Lanschot Bankiers. Sinds 2013 is hij hoogleraar Pensioenbeheer en Risicomanagement, een leerstoel mogelijk gemaakt door Instituut Gak waar de (derde) inaugurele rede als (vooruitziende) titel had “Wilt u een risicovol pensioen?”.

Na een rol als departementshoofd bij twee departementen is Theo in roerige jaren (2002-2004) directeur geweest van CentER en lid van het faculteitsbestuur. Ook was (en is) hij lid van de Tilburgse Commissie Wetenschappelijk Integriteit. Gedurende bijna 25 jaar is Theo Academic coördinator geweest van Inquire Europe, een ontmoetingsplatform voor institutionele beleggers en academische onderzoek.

In 2005 nam Theo samen met Lans Bovenberg het initiatief tot de oprichting van Netspar waarvan hij sindsdien lid van de directie is geweest. Netspar ontwikkelde zich tot een uniek en internationaal vooraanstaand kennisnetwerk op het gebied van pensioenen en vergrijzing.

Theo Nijman is lid geweest van fondsorganen bij een groot aantal Nederlandse pensioenfondsen. Ook was hij lid van vele adviescommissies, waaronder de AG-commissie levensverwachting (2010 en 2012) en de door het kabinet ingestelde commissie Goudswaard (2010) en commissie parameters (2016). Hij heeft een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van de Wet toekomst pensioenen en is daarover als expert gehoord in de Tweede en Eerste Kamer. In juni 2024 ontving Theo van vakblad PensioenPro de gouden oeuverprijs “Uitzonderlijke bijdrage aan de sector” voor zijn jarenlange bijdrage aan de Nederlandse pensioen- en verzekeringssector.

Dames en heren,

Iets meer dan 39 jaar geleden gaf ik mijn eerste college in Tilburg. Vandaag mijn officieel laatste college, dat is toch wel een moment. Twee studenten 39 jaar geleden in de zaal. Marno Verbeek, al jarenlang hoogleraar is in Rotterdam, zit er nu ook weer. Er is heel wat veranderd sindsdien. Er zitten niet alleen meer mensen in de zaal dan toen, en ik ga vandaag geen formules op het bord schrijven. De jonge vader van een dochter van twee weken heeft nu drie dochters en vijf kleinkinderen. Wel nog steeds dezelfde vrouw aan mijn zijde gelukkig. Er is natuurlijk een digitale revolutie geweest. Het krijtje is vervangen door powerpoint, mijn aandacht voor degelijk formule werk is in de loop der jaren verschoven naar toepassingen. Na in de eerste jaren met name nieuw onderwijs te hebben opgezet heb ik een jaar of vijftien vooral de nadruk gelegd op fundamenteel onderzoek. Ik kijk met genoeg terug op heel wat publicaties, maar vooral op alle mensen die ik hier heb mogen opleiden. Er zitten hier voor in de zaal nogal wat mensen in zwarte toga's. Een niet onbelangrijk deel daarvan heb ik ooit als promovendus mogen begeleiden en dat voelt goed.

Maar dit is allemaal terugkijken naar het verleden en dat wil ik vandaag niet al te veel doen. "Het nieuwe pensioen" heb ik als titel op de uitnodiging laten zetten. Die titel is natuurlijk bewust wat dubbel. Het geeft me zowel de gelegenheid iets te zeggen over hoe ik mijn eigen pensioentijd voor me zie, als de kans om nog een keer te oreren, preken zo u wilt, over de nieuwe pensioenwet, wat daar mooi aan is en wat misschien nog wel wat mooier kan. Want dit is natuurlijk ook een mooie gelegenheid om mijn calvinistische traditie niet te verloochenen. Vandaag niet alleen de evenwichtskunstenarij die hoort bij het Netspar van de afgelopen tien jaar, maar toch ook wat eigen mening, zonder daarbij te veel stil te staan bij alle mogelijke mitsen en maren. Als u daar te zeer van schrikt kan ik u alvast melden dat in de uitgeschreven tekst van de rede die u straks kunt meenemen al iets meer nuance en onderbouwing wordt geboden.

Het plan voor het komende half uur is daarom als volgt:

1. Beeldvorming rond de Wtp
2. Het grote plaatje, wat beoogt de Wtp
3. Woorden en cijfers in pensioensector
4. Uitlegbaarheid en draagvlak als vertrekpunt
5. Recente bevindingen uit leerstoel-gebonden onderzoek
6. Het nieuwe pensioen voor mij

En daarnaast wil ik natuurlijk ook nog wat tijd reserveren om een aantal mensen te bedanken voor de samenwerking en interactie in de vele jaren dat ik hier mocht werken en daarvoor.

1. Beeldvorming rond de Wtp

Ruim een jaar geleden is een nieuwe pensioenwet met ruime meerderheid aangenomen in het parlement. Over die wet bestaan nogal wat misverstanden, deels vanwege onwil bij allerlei partijen om zich te verdiepen in wat er gebeurt en waarom, maar deels zeker ook vanwege ongelukkige communicatie vanuit de pensioen- en verzekeringssector. Als eerste punt wil ik daarbij benadrukken dat de Wet toekomst pensioenen maar over de helft van de pensioenbetalingen gaat. Jaarlijks wordt evenveel aan AOW uitgekeerd als aan aanvullend pensioen. De AOW uitkering is niet onzeker en stijgt mee in geval van inflatie. Voor lagere inkomensgroepen is die AOW uitkering veel belangrijker dan het aanvullend pensioen. Maar het spraakgebruik, ook vanuit de pensioensector zelf, suggereert anders. Vele jaren is er gesproken over het wellicht of daadwerkelijk “korten van de pensioenen”. Dat jaagt begrijpelijkerwijs veel mensen die moeilijk kunnen rondkomen de stuipen op het lijf. Maar het gaat de facto vooral over het korten van de pensioenen van goed betaalde hoogleraren en andere mensen met hoge inkomens. De impact op lagere inkomensgroepen is niet verwaarloosbaar, maar veel kleiner dan veel communicatie suggereert. De sector maakt zich hier te groot ten koste van deelnemers.

Iets dergelijks gebeurt met communicatie over fluctuaties in de uitkeringshoogte. Casino-pensioen heette dat in de volksmond, een term die de pensioenhervorming met vele jaren vertraagd heeft. Velen van u waren wellicht ook bij mijn derde inaugurele rede, toen voor de door Instituut Gak mogelijk gemaakte leerstoel. Mijn titel was toen “Wilt u een risicovol pensioen?”¹ Ik hoop dat in ieder geval sommigen van u onthouden hebben dat daar toch wel wat voor te zeggen is. Velen schetsen nog steeds een beeld alsof de pensioenen in het oude stelsel zeker waren en die in het nieuwe pensioen zeer onzeker. Dat is niet het geval² en kan ook niet waar zijn omdat premie-inleg en collectief beleggingsbeleid nauwelijks veranderen. In het oude stelsel was er steeds weer de kans op substantieel korten, en soms waren er ook daadwerkelijke kortingen. Maar nog belangrijker, aan het compenseren van inflatie kwam het stelsel niet toe, omdat grote buffers moesten worden aangehouden vanwege de suggestie van garanties. De aanzienlijke indexaties bij veel fondsen rond 2022 waren er in het oude stelsel niet geweest, Ze zijn het gevolg van het vooruitlopend op het nieuwe stelsel loslaten van de buffereisen. Gebruikmakend van het transitie-FTK waarin de eis van Toekomst Bestendige Indexatie (TBI) is losgelaten voor de kenners onder u³.

De vraag hoe onzeker het nieuwe pensioen zal worden is vooral een invullingvraag binnen de nieuwe wet. Werkgevers en werknemers en ook, zij het misschien in te geringe mate, de gepensioneerden zijn daar per bedrijf of sector over in gesprek. Er is een breed scala aan mogelijkheden, waarbij ook geen beleggingsrisico voor gepensioneerden een van de opties is.

¹ Zie Nijman (2014) [Wilt u een risicovol pensioen?](#)

² Zie Muns, Nijman en Werker (2022), [Inkomenseffecten bij en na invaren in het nieuwe pensioencontract](#),

³ **Zie van Gastel, Kortleve, Schotman en Nijman (2024),** [Reële keuzes in het nieuwe pensioencontract](#)

Het nieuwe contract biedt heel wat meer knoppen om aan te draaien dan het oude en dat is winst. Winst niet primair omdat bij invaren bij de actuele dekkingsgraden vrijwel elke deelnemer blij gemaakt kan worden omdat de huidige of verwachte uitkering omhoog gaat. De winst van het nieuwe contract is structureel. Allereerst is belangrijk dat de belangenconflicten tussen generaties, die in het oude stelsel voor aanvullende pensioenen zijn ingebakken, worden vermeden. Ook is belangrijk dat het stelsel weer houdbaar wordt. Risico's kunnen tussen deelnemers en generatie worden gedeeld, maar er is geen herverdeling⁴ meer waardoor vermogen verschuift tussen groepen⁵ en een groep betaalt voor de aanvullende pensioenen van een andere groep. Het is ook niet meer mogelijk om tekorten buiten het zicht naar de toekomstige deelnemers door te schuiven. Zodoende blijft het pensioencontract aantrekkelijk en wordt het risico dat nieuwe deelnemers niet meer in het collectief zouden willen opbouwen beperkt.

2. *Het grote plaatje, wat beoogt de Wtp?*

De doelstellingen van de Wet toekomst pensioenen (Wtp) zijn in het wetgevingstraject als volgt geformuleerd:

- Eerder perspectief op koopkrachtig pensioen,
- Pensioen wordt transparanter en persoonlijker en
- Betere aansluiting bij de ontwikkelingen in de maatschappij en op de arbeidsmarkt.

Bij dat laatste kunt u bijvoorbeeld denken aan het bij de tijd brengen van de definities van nabestaande en wees in het nabestaandenpensioen. En verder, omdat maar weinig mensen nog 40 jaar bij dezelfde werkgever of in dezelfde sector werken, aan de afschaffing van de zogenaamde doorsneesystematiek. In die systematiek was het zo dat jonge deelnemers te veel premie betaalden en alleen als ze in het systeem bleven ze dat op termijn weer terugkregen⁶.

Mooie doelstellingen dus voor de Wtp. In een rapport op verzoek van het Ministerie van Sociale Zaken dat inmiddels naar de Tweede Kamer is gestuurd hebben we met vier bij Netspar betrokken wetenschappers geanalyseerd hoe het bereiken van de doelen van de Wtp gemonitord kan worden. Gemakshalve verwijs ik daarnaar⁷.

⁴ Preciezer geformuleerd voor de solidaire premiereregeling: met uitzondering van de inleg van maximaal 10% van de premie in de solidariteitsreserve en de herverdeling in de uitkeringsfase om te komen tot procentueel gelijke aanpassingen van alle uitkeringen.

⁵ Zie Bovenberg en Nijman (2019), [Persoonlijkere pensioenen in vermogen, premie en bestuur](#)

⁶ In het rapport van de commissie Goudswaard uit 2010, waarin we als vier eigenwijze wetenschappers toch niet echt een blad voor de mond namen, durfden we niet verder te gaan dan de aanbeveling om maar eens een commissie specifiek naar dit vraagstuk te laten kijken. Vaak wordt de pensioensector verweten dat allerlei discussie erg lang duren, maar hier is het juist best hard gegaan. Al snel was afschaffen van de doorsneesystematiek een van de doelen van de pensioenhervorming en nu ook werkelijkheid. Voor een analyse van de effecten van de afschaffing van de doorsneesystematiek zie Lever e.a. (2017) [“Overgangseffecten bij afschaffing doorsneesystematiek”](#)

⁷ Zie Brügggen et al (2024), [Analyse monitoring Wet toekomst pensioenen](#)

Belangrijk daarin vinden wij in ieder geval aandacht voor de manier waarop deelnemers worden geïnformeerd over de mogelijke consequenties van de pensioenhervorming voor hun aanvullend pensioen en de manier waarop deze informatie aansluit bij de transitieberekeningen.

Belangrijker voor vandaag vind ik om te proberen de Wtp te demystificeren. In opzet is het leidend principe van de Wtp eenvoudig. Beoogd wordt om beleggingsrisico's te nemen in het belang van de deelnemers. Een aanvullend pensioen dat zowel zeker als naar de gangbare normen adequaat is vereist immers een pensioenpremie die door vrijwel iedereen als te hoog wordt gezien. Dit was al de les van wat bekend is geworden⁸ als de commissie Goudswaard uit 2010 waar ik lid van mocht zijn. Een mogelijke invulling van de Wtp als om die reden belegd wordt is om vervolgens, indien zich een onverwachte schok voordoet in het beleggingsrendement, die schok zo toe te delen dat alle verwachte of ingegane aanvullende pensioenuitkeringen procentueel met hetzelfde percentage worden verhoogd of gekort⁹. Deze regel staat onder economen bekend als het Musgrave criterium of de Musgrave regel. De Wtp biedt ook andere mogelijke invullingen, maar laten we hier beginnen. Deze basisinvulling wordt bereikt door voor alle deelnemers het volledige (nominaal of reële¹⁰) beschermingsrendement toe te kennen en vervolgens de overrendementen toe te delen op basis van een life-cycle strategie die rekening houdt met te verwachten toekomstige premie-inleg. Het resultaat dat alle uitkeringen of verwachte uitkeringen met hetzelfde percentage veranderen lijkt me communicatief zeer aantrekkelijk¹¹. De werkelijke invulling van het nieuwe contract in vele transitieplannen die het afgelopen jaar verschenen zijn is echter nogal anders. Ik kom hier later op terug.

Zoals gezegd is toedeling volgens de Musgrave rule een van de mogelijke invullingen van de Wtp, zowel binnen de zogenaamde solidaire premiereregeling als in de flexibele premiereregelingen. Maar het kan ook anders als deelnemers of groepen deelnemers ervoor kiezen buiten deze toedeling van macro-economische mee- en tegenvallers te blijven. Deelnemers die liever een in euro's gegarandeerd pensioen hebben kunnen bijvoorbeeld geen enkele allocatie naar overrendement krijgen. De jaarlijks uitkering is dan gelijk, verre van een casino-pensioen dus. Maar naar verwachting wel lager, "een zeker pensioen is een zeker laag pensioen" is een bekende uitdrukking en dat geldt ook, zij het in mindere mate, als alleen in de uitkeringsfase geen beleggingsrisico wordt genomen. Ook een jaarlijkse toeslag van bijvoorbeeld 2% om verwachte inflatie te compenseren kan ingebouwd worden. Daarbij hoort dan natuurlijk wel transparantie dat dit tot een aanzienlijk lagere eerste

⁸ Kees Goudswaard benadrukt keer op keer dat hij dit een ongelukkige benaming vindt. De officiële naam van de commissie is Commissie Toekomstbestendigheid aanvullende pensioenregelingen. Zie Goudswaard e.a. (2010) "[Een sterke tweede pijler. Naar een toekomstbestendig stelsel van aanvullende pensioenen](#)".

⁹ Zie b.v. Werker en Muns (2019), [Baten van slimme toedeling rendementen overstijgen die van intergenerationele risicodeling](#),

¹⁰ Mits reële beschermingsrendementen ook toegestaan worden in de regelgeving. Zie van Gastel, Kortleve, Schotman en Nijman (2024), [Reële keuzes in het nieuwe pensioencontract](#),

¹¹ Zie ook www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2024/02/06/kamerbrief-gelijke-aanpassingen-met-spreiden-in-de-uitkeringsfase

uitkering na transitie zal leiden en dat bij een vast bedrag in euro's er wel nog aanzienlijk inflatierisico wordt gelopen¹².

3. *Woorden en cijfers*

Het pensioenonderwerp heeft me in ieder geval sinds 2005 om vele redenen gegrepen. De samenwerking met Lans Bovenberg was natuurlijk zeer aantrekkelijk, waarbij ik mijn karakter en organisatorische vaardigheden ook kon gebruiken om te proberen alle creativiteit van Lans wat te kanaliseren en effectiever te maken. De relevantie van het werk, impact heet dat tegenwoordig, was ook een belangrijke drijfveer. Na vele jaren artikelen te hebben geschreven voor superspecialisten wilde ik wat anders. Belangrijk was om besluitvorming te kunnen onderbouwen. Wetenschappelijk onderbouwde bevindingen zijn meer dan “ook maar een mening” was en is mijn overtuiging.

Na 20 jaar pensioendiscussie, en misschien ook wel door het veranderde maatschappelijk klimaat, ben ik hier wel wijzer geworden. Daarbij is een evenwichtige afweging van wat ik noem “woorden en cijfers” zeer actueel.

Woorden zijn uitermate belangrijk en effectief in een maatschappelijke discussie zoals die over de aanvullende pensioenen. De term “casino-pensioen” heeft de pensioenhervorming jarenlang geblokkeerd al schetste die een misleidend beeld, alsof er onverantwoord gegokt zou worden met pensioengeld. Iets dergelijks geldt voor de term “rekenrente”, waarmee dan het ingerekend verwacht rendement werd bedoeld, maar die maar al te vaak werd verward met het rentebeleid van de ECB. De naam solidaire premiereregeling suggereert dat in het alternatief geen risico's worden gedeeld, maar niets is minder waar. Het kernverschil met de flexibele premiereregeling is slechts dat daar deelnemers veel meer keuzes ten aanzien van beleggingsbeleid zelf kunnen maken. Eerder heb ik al gewezen op de misleidende term “korten van de pensioenen” die veel gebruikt wordt en waarbij het cruciale woordje ‘aanvullende’ maar even wordt overgeslagen. De nieuwe verleiding die op de loer ligt is om te suggereren dat in de meest voorkomende invullingen van transitieplannen kortingen niet zullen voorkomen vanwege de inzet van de solidariteitsreserve. Dat is niet zo, de kans op kortingen kan zo verkleind worden maar ze blijven mogelijk. En als ze voorkomen is de omvang van de korting zelfs groter, juist door de inzet van de solidariteitsreserve¹³. Communicatie en voorlichting is een moeilijk vak en niet mijn vak. Ik ben ervan overtuigd dat Netspar ook in de komende jaren nog een grote rol te spelen heeft in het aansprekend maar ook onderbouwd en volledig informeren van zowel het maatschappelijk debat als individuele deelnemers over de consequenties van gemaakte keuzes. Ook als dat niet altijd de boodschap zou zijn die Netspar partners op dat moment graag horen.

Een enkeling onder u, zal zich het woord PPR, “Persoonlijk Pensioen met Risicodeling” wellicht nog herinneren, met name waarschijnlijk degenen die bij de

¹² Zie weer van Gastel, Kortleve, Schotman en Nijman (2024), [Reële keuzes in het nieuwe pensioencontract](#)

¹³ Zie Kokken, Nijman en Werker (2024) [Garanties in het nieuwe pensioenstelsel](#)

inaugurele rede voor de Gak leerstoel¹⁴ aanwezig waren. Dat was het woord waarmee wij toen het beoogde contract aanduidden. De uiteindelijke wetgeving heeft heel wat karakteristieken van de PPR, maar het woord is in ongebruik geraakt. Inhoudelijk zijn in de jarenlange pensioendiscussie ook wel hypes aan te wijzen. Jarenlang hebben onderzoekers zich druk gemaakt¹⁵ over het kwantificeren van de meerwaarde van intergenerationele risicodeling (IGR). Was dat 1% of eerder 4%? Ik denk bij intergenerationele risicodeling tegenwoordig vooral aan mijn kleinkinderen. Maar aan de IGR discussie van een paar jaar geleden hebben we de solidariteitsreserve overgehouden, en ik denk ook de support van de vakbonden. Opvallend evenwel om te zien dat deze IGR discussie geheel buiten beeld is geraakt en de solidariteitsreserve in vrijwel alle transitieplannen voor heel andere doelen wordt gebruikt.

Veel woorden met impact dus, doorgaans met te veel impact, maar cijfers dan, zijn die zaligmakend zoals ik waarschijnlijk in 2005 nog dacht? Nee zeker niet, zou ik nu zeggen. Het geloof in de pensioensector in doorrekeningen vind ik inmiddels nogal groot. Denk daarbij aan termen als ALM doorrekening van het beleggingsbeleid, VBA methode om het collectieve pensioenvermogen toe te rekenen naar persoonlijke pensioenvermogens¹⁶, de netto profijt methodes om te kijken of die toedeling van vermogens evenwichtig is. Maar ook aan de doorwerking van nieuwe kalibraties van de DNB scenario-set in wat pensioenuitvoerders mogen en moeten en de verwarring die daar uit kan volgen¹⁷. Het geloof daarin vind ik niet te groot omdat er niet juist gerekend wordt. Nederland kent een groot aantal goed opgeleide rekenaars die hun vak verstaan, en ik ben er trots op dat we er ook in Tilburg velen hebben opgeleid. Het punt is meer dat elke doorrekening zo zinvol is als de onderliggende aannames. Een mooi voorbeeld van hoe dat gaat is de maiden speech van Agnes Joseph als kamerlid voor NSC. Zij liet zien dat de pensioenuitkomsten voor allen, maar vooral voor jongeren, in vrijwel alle transitieplannen wel heel veel beter waren in het nieuwe pensioencontract dan in het oude. Dat is “too good to be true” voor het nieuwe contract. De verklaring is niet zo moeilijk en ligt in het binnen het model ophopen van enorme buffers in het oude FTK contract, ook als de dekkingsgraad misschien wel 400% is. De veronderstelling onder de berekeningen is namelijk dat ook dan de premies blijven wat ze waren en de toeslagen niet hoger mogen zijn dan de feitelijke inflatie. Juist doorgerekend, maar een weinig zinvolle en misleidende berekening zou ik denken. Het frustrert me dat hoewel ik dit in een vroeg stadium heb benoemd dit toch de informatie in de transitieplannen is geworden¹⁸. Mijn conclusie ook hier is

¹⁴ Zie Nijman (2014) [Wilt u een risicovol pensioen ?](#) Inaugurele rede leerstoel Pensioenbeheer en Risicomanagement

¹⁵ Zie Boeijen e.a (2016) [De meerwaarde van risicodeling met toekomstige generaties nader bezien.](#)

¹⁶ Zie van Ewijk en Nijman (2021), [“Invaren en compensatie bij overgang van uitkeringsovereenkomst naar premieovereenkomst”, Inbreng internet consultatie Wtp](#)

¹⁷ Zie ook de waarschuwing van de AFM (juli 2024) dat bijna-gepensioneerden mogelijk verkeerde verwachtingen kunnen krijgen door de scenariobedragen als gevolg van de zogenoemde ‘rentedip’ in de P-scenariosets.

¹⁸ Merk hierbij op dat de AFM dit punt inmiddels wel heeft benoemd. In juli 2024 staat op de AFM website b.v. te lezen “De scenariobedragen kunnen in de nieuwe pensioenregeling fors hoger uitpakken dan in de

dat voldoende onafhankelijk tegenwicht in het pensioendebat vereist is om zinvol modelgebruik mogelijk te maken. Ook dit is een rol die Netspar geprobeerd heeft te spelen en naar mijn inschatting nog vele jaren heel waardevol zal zijn.

4. Uitlegbaarheid en draagvlak als vertrekpunt

Terugkijkend op alle jaren discussie valt me op dat steeds en nog steeds geprobeerd is pensioenuitkomsten te optimaliseren met uitlegbaarheid en draagvlak als 'after thought'. De ALM afdeling of -consultant rekent zich rond om ten behoeve van de bestuurstafels de verwachte uitkering ergens in de komende jaren nog iets te verbeteren of de kans op kortingen te verkleinen. De complexiteit van het model of het daarop gebaseerde beleggings- of toeslagbeleid lijkt nauwelijks een overweging. In een heel laat stadium wordt de afdeling communicatie aan tafel geroepen en die mogen het gaan uitleggen. In ieder geval ter stimulans van de discussie wil ik nu eens aan de andere kant beginnen. Wat als uitlegbaarheid en draagvlak het vertrekpunt zijn, waar kom je dan uit? En hoeveel minder scoort zo'n invulling in de complexe multi-criteria optimalisering die gangbaar is aan CAO- en bestuurstafels?

Wat voor kenmerken of invullingen zijn makkelijk uitlegbaar? Ik wil er drie noemen

- Jaarlijks procentueel gelijke aanpassingen in (verwacht) pensioen voor alle deelnemers
- Gegarandeerd (aanvullend) pensioeninkomen¹⁹ en
- Nabestaandenpensioen ten minste op basis van het opgebouwde NP pensioen

Kunnen wij dat maken? Met Bob de Bouwer zou ik daarop zeggen: "Nou en of!"²⁰.

4.1 Gelijke aanpassingen

Laten we beginnen met de eerder al genoemde wens om elk jaar voor alle deelnemers dezelfde procentuele aanpassing in (verwacht) pensioen te realiseren, dan wel in euro's wel in koopkracht. In euro bedragen kan dat zeker geboden worden. Voor de koopkrachtvariant verwijs ik u maar even naar de voetnoten in de

pensioenregeling in het oude pensioenstelsel. Bij de overgang van DB naar DC kan voor jonge deelnemers het toekomstige pensioen in het goedweersscenario bijvoorbeeld honderden procenten verbeteren. Dit komt vooral doordat binnen DB het genoeg-is-genoeg principe geldt. Hoewel de uitkomsten volgen uit de wettelijk voorgeschreven berekeningswijze, kan dit in de transitiecommunicatie zonder een duidelijke toelichting bij deelnemers leiden tot onterecht (te) hooggespannen verwachtingen. De pensioensector draagt de verantwoordelijkheid om deelnemers een realistisch beeld te geven van hun pensioen". Daarbij dan weer de kanttekening dat niet de schets van de uitkomsten onder de Wtp hier te positief is, maar die onder de oude regelgeving wel erg prudent zijn.

¹⁹ Naast uitlegbaarheid kunnen ook risico-aversie en verlies-aversie en een situatie waarin de belangrijkste uitgaven jarenlang nominaal vast staan (b.v. in geval van hypotheekbetalingen) redenen zijn om te kiezen voor nominale garanties.

²⁰ Merk daarbij op dat voor het kunnen realiseren van het tweede en derde punt wel wijzigingen in de regelgeving vereist zijn. Hetzelfde geldt voor het eerste punt als dat gelezen wordt in reële termen. Deze wijzigingen kunnen ook na de transitie worden geïmplementeerd.

uitgeschreven tekst van de rede²¹. Maar in euro's is het als gezegd simpel: beschermingsrendementen steeds volledig toekennen en exposure naar overrendementen zoals gebruikelijk in life-cycle beleggen. Maar waarom bieden we dit dan niet aan deelnemers? Waarom laten de transitieplannen waarvan er inmiddels vele in ieder geval in concept zijn gepubliceerd heel andere invullingen zien? Dat zijn toch invullingen die vele malen complexer zijn om uit te leggen? Op welke criteria zijn die complexe varianten dan aantrekkelijker en waarom wordt daar voor gekozen? Die vraag lijkt nauwelijks gesteld te worden.

4.2 Gegarandeerd pensioeninkomen

Iets dergelijks geldt voor de eerder genoemde garanties op ingegane aanvullende pensioenen, het voorkomen van alle kortingen op pensioenuitkeringen dus. Natuurlijk kan dat geboden worden²² waarbij ook de kans op toeslagen overeind kan blijven. En ook hier de vraag: maar waarom bieden we die dan niet als deelnemers vooral daar om vragen? In de ingeleverde plannen is er immers veelal wel beleggingsrisico ook voor gepensioneerden, en slechts partiële bescherming tegen rente- en langlevensrisico. Rationeel is daar zeker wat voor te zeggen, al was een in euro's gegarandeerde uitkering tot voor kort²³ zelfs de enige mogelijkheid in premiereregelingen. Het niet nemen van beleggingsrisico impliceert, zoals eerder al genoemd, weliswaar een nominaal zeker, maar ook een zeker laag pensioen. En ook nog eens een pensioen dat door inflatie gemakkelijk geërodeerd kan worden. Als de garanties alleen de uitkeringsfase betreffen blijven die argumenten geldig al zijn ze numeriek minder zwaarwegend. Maar wat als de deelnemers zo'n garantie nu graag willen, ook als de experts die keuze niet heel verstandig vinden?

Sociale partners en uitvoerders gaan daar dus op de stoel zitten van deelnemers en maken keuzes die moeilijk uitlegbaar zijn en soms ook gewoon niet wat de deelnemer zelf wil. Op zich is daar natuurlijk ook wel weer wat voor te zeggen. Uit de academische literatuur weten we dat individuele deelnemers heel weinig financieel geletterd zijn en allerlei financiële keuzes niet goed kunnen overzien²⁴, ook buiten het pensioendomein. Maar het door instituties opleggen van een keuze die men zelf niet

²¹ Dit zou in de solidaire premiereregeling gerealiseerd kunnen worden door te werken met indirecte reële beschermingsrendementen en reële projectierendementen. In de Wtp is dat evenwel niet toegestaan, met ogenschijnlijk als belangrijkste argument dat deze rendementen niet volledig objectief zijn vast te stellen vanwege de beperkingen van de markt voor Nederlandse inflatie gerelateerde beleggingsproducten. Zie van Gastel, Kortleve, Schotman en Nijman (2024), [Reële keuzes in het nieuwe pensioencontract](#), waarin ook de gevaren van het te veel leunen op risicodeling met actieven worden benoemd. Ook in hoorzittingen in de Eerste (mei 2023) en Tweede Kamer (juni 2024) is inmiddels door velen gepleit om de wetgeving op dit punt aan te passen. Wat mij betreft terecht heeft Henk Bets in de tweede genoemde hoorzitting er ook voor gepleit voor te schrijven dat in transitieplannen in ieder geval ook informatie over de ontwikkeling van de (onzekere) koopkracht per cohort dient te worden opgenomen.

²² Met als uitzondering grote schokken in de ingeschatte overlevingskansen en levensverwachting indien die niet separaat verzekerd kunnen worden. Zie Kokken Nijman en Werker (2024), [Garanties in het nieuwe pensioenstelsel](#). Merk ook op dat verondersteld wordt ook grote rendementsschokken direct verwerkt kunnen worden in de persoonlijke vermogens.

²³ Namelijk tot de invoering van de Wet Verbeterde Premiereregeling, in 2016.

²⁴ Zie b.v. Lusardi and Mitchel ((2023), "[The importance of Financial Literacy: opening a new field](#)")

zou maken vereist wel een vertrouwen in die instituties dat groter is dan tegenwoordig veelal het geval is. Ik denk dan ook dat er veel voor te zeggen is²⁵. gepensioneerden de keuze te geven²⁶, ook in de solidaire premiereregeling, om te kiezen voor de nominale garantie die ze vaak zullen willen. Natuurlijk hoort daar voorlichting bij over de nadelen van die keuze, maar het feit dat men die keuze zelf mag maken, ook al bij het invaren, zou wel eens veel weerstand tegen de Wtp kunnen wegnemen. De optie lijkt eenvoudig toe te voegen, ook aan de solidaire premiereregeling, en het gaat als het beleggingsbeleid er op wordt afgestemd per definitie om een persoonlijke keuze zonder neveneffecten op de pensioenuitkering van andere deelnemers.

4.3 Nabestaandenpensioen

Velen van u weten dat ik me de laatste jaren vanuit de Gak-leerstoel ook veel bezig heb gehouden met de invulling van het nabestaandenpensioen in de nieuwe wet²⁷. Ik heb de neiging niet willen onderdrukken om ook daar vandaag in ieder geval iets over te zeggen. Het nieuwe nabestaandenpensioen (NP) is naar mijn oordeel op heel wat aspecten beter dan veel bestaande invullingen daarvan. De chaos van verschillende regelingen wordt ingeperkt, lelijke kantjes van het oude NP zoals de diensttijdafhankelijkheid worden opgelost. Maar ook vereist de nieuwe invulling van het nabestaandenpensioen in geval van overlijden voor de pensioenleeftijd²⁸ een groot geloof in de eigen keuzes van de deelnemer. Immers zodra een voormalig werknemer geen werknemer meer is verliest deze in principe alle verzekering voor nabestaandenpensioen in geval van overlijden voor de pensioendatum. De voormalig werknemer moet dus zelf de juiste keuzes maken²⁹. De voormalig deelnemer kan de genoemde bescherming voor overlijden voor de pensioendatum behouden door zelf een overlijdensrisicoverzekering af te sluiten of door te kiezen voor voortzetting van de verzekering bij de uitvoerder waar men als werknemer verzekerd was. In beide gevallen moet dit, zij het wellicht indirect, zelf betaald worden³⁰. En nog belangrijker,

²⁵ Dit is eerder ook bepleit in Bovenberg (2024). [Ook in nieuw pensioenstelsel is ruimte voor keuze tussen risico's of garanties](#)

²⁶ Uit meerdere onderzoeken blijkt dat veel deelnemers aangeven graag zelf te willen kunnen kiezen voor of tegen het invaren van hun individuele bestaande rechten (zie b.v. [Rapport Pensioenpeiling \(2024\) - Nibud](#)). Dat wil echter niet zeggen dat ze ook actief zouden kiezen of dat ze de consequenties van deze keuze kunnen overzien. Ik pleit niet voor het bieden van individueel bezwaarrecht ten aanzien van de transitie van bestaande rechten, maar voor een keuze voor een nominale uitkeringsgarantie waarvan de consequenties transparanter in beeld kunnen worden gebracht. Zie ook Mehlkopf en Nijman (2024) [Economische analyse van de keuze om wel of niet in te varen](#) voor een analyse van de argumenten voor en tegen invaren in geval van collectief instemmingsrecht.

²⁷ Zie b.v. Muns, Nijman en Werker (2022) [Uitkeringseffecten en kostendekkende premies in het nieuwe nabestaandenpensioen](#), en Nijman en Starink (2024) [Het nieuwe nabestaandenpensioen](#)

²⁸ Merk op dat dit heel anders is dan bij het ouderdomspensioen waar er zeker in de solidaire premiereregeling veel minder doorslaggevende keuzes zijn.

²⁹ Zie b.v. Muns, Nijman en Werker (2022), [Uitkeringseffecten en kostendekkende premies in het nieuwe nabestaandenpensioen](#)

³⁰ Voortzetting gaat immers ten koste van de toekomstige OP of NP uitkering.

de voormalige deelnemer moet er zelf voor kiezen om het risico van overlijden voor de pensioendatum te blijven verzekeren.

Het alternatief voor de formulering van het NP in de wet is om zogenaamde restitutie toe te staan. Dat betekent dat een voormalig werknemer net als in het geval van overlijden na de pensioendatum ook in geval van overlijden voor de pensioendatum verzekerd blijft, zij het dan voor een lager bedrag dan wanneer hij of zij werknemer zou zijn gebleven. Anders geformuleerd: het pensioenvermogen dat is opgebouwd en tot uitkering zal komen ten gunste van de nabestaande bij overlijden na de pensioendatum blijft in geval van restitutie ook beschikbaar in geval van overlijden voor de pensioendatum³¹. Velen zullen dat denk ik als redelijk zien³². In de parlementaire behandeling is als tegenargument tegen elk pleidooi voor restitutie steeds genoemd dat het afbreuk doet aan de simpele regel “bent u werknemer dan is er een nabestaandenpensioen, ook bij overlijden voor de pensioendatum; als u geen werknemer bent moet u dit risico zelf verzekeren”. Alsof mensen die het risico zien dan ook inderdaad gaan handelen. Ik zie op vele terreinen en lees in vele academische publicaties dat dit zo niet werkt³³ en ben hier meer van het paternalisme om mensen te beschermen. Maar de keuze is uiteraard aan de politiek en daarna aan sociale partners. In door Instituut Gak mogelijk gemaakt zogenaamd leerstoelgebonden onderzoek heb ik samen met Sander Muns en Bas Werker de hier ook relevante vraag onderzocht hoeveel duurder een NP-verzekering met restitutie is dan de equivalente Wtp verzekering zonder restitutie. De kostenverschillen zijn veelal enkele procenten van de NP-premie zonder restitutie, waarbij de politiek dan natuurlijk weer mag kiezen of dat weinig of te veel is of dat men die keuze toch aan sociale partners en uitvoerders wil overlaten.

5. Recente bevindingen uit leerstoel gebonden onderzoek

Ik treed vandaag terug als hoogleraar Econometrie van de Financiële Markten, maar ook als hoogleraar Pensioenbeheer en Risicomanagement. Instituut Gak heeft die laatstgenoemde leerstoel gedurende vele jaren bekostigd. In die Gak-tijd heb ik me bijvoorbeeld samen met Servaas van Bilsen bezig gehouden met een veelheid van onderwerpen waaronder het vinden van optimale beleggingsstrategieën voor deelnemers met zowel verliesaversie als gewoontevorming. De grondslagen dus van de wens om kortingen op ingegane pensioenen te voorkomen en om de consequenties van tegenvallende beleggingsrendementen over een aantal jaren te spreiden.

Bij instituut Gak is het een goede gewoonte om jaarlijks verslag te doen van de in het afgelopen jaar verkregen onderzoeksresultaten. Laat ik dat dan nu ook doen in deze

³¹ Er zijn diverse invullingen van restitutie mogelijk. In niet alle daarvan is het precies het al opgebouwde vermogen dat beschikbaar komt. Een mogelijkheid kan bijvoorbeeld ook zijn dat een NP uitkering bij overlijden voor de AOW datum als niet werknemer gerealiseerd wordt waarbij de hoogte van de NP uitkering niet van de overlijdensleeftijd afhangt. Zie Muns, Nijman en Werker (2024) te verschijnen voor details.

³² Muns, Nijman en Werker (2024) bespreken ook hoe de gevoeligheid van de NP uitkering aan nabestaanden van werknemers voor overlijden vlak voor of vlak na de pensioendatum kan worden teruggebracht,

³³ Zie b.v. Beshears et.al. (2018). [Behavioral Household Finance](#)

bijzondere vorm. De bekostiging vanuit instituut Gak in het afgelopen jaar heeft allereerst het onderzoek met Matthijs Kokken en Bas Werker³⁴ mogelijk gemaakt. Daarin onderzoeken we de eigenschappen van een veel gebruikte methode om de kans op korten van ingegane pensioenen te verkleinen. Voor kenners: ik bedoel hiermee de zogenaamde Ortec methode³⁵. Het paper waarschuwt voor het feit dat de methode de kans op korten verkleint, maar ook leidt tot grotere kortingen als er toch gekort moet worden. Ook benoemen we een alternatief waarin van korten geen sprake is³⁶.

Het onderzoek rond nabestaandenpensioen met Sander Muns heb ik al genoemd. Met Roel Mehlkopf heb in het afgelopen jaar nagedacht over de consequenties van een keuze van sociale partners om niet in te varen³⁷, waarbij natuurlijk ook de optie om een vorm van referendum per fonds te houden alvorens in te varen wordt gewogen. In een tweede paper met Roel dat nog in de pijplijn zit kijken we naar het beleggingsbeleid rond de transitiedatum³⁸. Er zit vaak een lange periode tussen de besluitvorming over de transitie naar het nieuwe pensioencontract en het feitelijke invaren. Een belangrijke vraag die we behandelen is wat en voor wie de voor- en nadelen zijn van het terugnemen van beleggingsrisico rond de transitie, zoals in een aantal transitieplannen is voorgesteld.

6. *Het nieuwe pensioen voor mij*

Ik heb u aan het begin van mijn betoog al verteld dat de titel “het nieuwe pensioen” ook verwijst naar de verandering in mijn eigen leven die aanstaande is. De afgelopen 39 jaar heb er ik zeer van geprofiteerd dat dankzij Trudie ik wanneer gewenst ik me op mijn werk kon storten en dat toch vooral zij naast haar eigen werk het leven in ons huishouden runde. Toen ik op 1 januari een dag in de week minder ging werken en alle onderwijstaken heb afgestoten heb ik al beloofd thuis meer op te pakken. Het is er nauwelijks van gekomen waarvoor ik de hernia-operatie in februari maar verantwoordelijk houd. Het voornemen is er desalniettemin opnieuw en nu voor meer dan een dag in de week.

Dat gezegd zijnde vind ik het ook fijn te kunnen zeggen dat dit mijn afscheidsrede is, maar toch niet helemaal mijn afscheid. Meer achter de schermen zal ik in ieder geval nog twee jaar een dagje in de week doorgaan bij Netspar om dingetjes op te pakken en zo mijn 40 jaar bij Tilburg University vol te maken, al vrees ik dat het gouden horloge dat daar vroeger bij hoorde is afgeschaft. En misschien haal ik zo zelfs het 100 jarig bestaan van deze universiteit in 2027 als dan één van de werknemers die al het langst in dienst is.

³⁴ Zie Kokken, Nijman en Werker (2024) [Garanties in het nieuwe pensioenstelsel](#)

³⁵ Zie De Groot en Bakker (2022), “[Hogere en stabielere pensioenen dankzij de solidariteitsreserve](#)”, Ortec Finance

³⁶ Weer met uitzondering van extreme schokken in b.v. levensverwachting of rendementen. Zie eerdere voetnoot. Merk ook op dat, zoals in [Kokken, Nijman en Werker \(2024\)](#) wordt benoemd, de methode een nieuw omslagelement introduceert.

³⁷ Mehlkopf en Nijman (2024), [Economische analyse van de keuze om wel of niet in te varen](#)

³⁸ Over dit paper zijn al wel presentaties gegeven maar het paper is nog niet beschikbaar.

In mijn nieuwe rol wil ik blijven proberen de brug tussen sector en wetenschap te versterken, bijvoorbeeld door jonge onderzoekers te begeleiden om relevante sectorvragen te onderzoeken en te beantwoorden. Een van de zaken waarvan nu wel duidelijk is dat ik die komend jaar zal blijven doen, is het geven van een aantal colleges Economics and Finance of Pensions. Als invaller voor Anne Balter die dit najaar met zwangerschapsverlof is, een stukje intergenerationele solidariteit in het onderwijs zouden we dat kunnen noemen.

Ook zal ik natuurlijk de gedachtes die ik vandaag heb geventileerd -blijven nastreven. Als samenvatting van het voorafgaande kunt u daarbij denken aan onderwerpen als het binnen de Wtp nadenken over efficiënte pensioencontracten die ook nog eens makkelijk te communiceren zijn en aan het demystificeren van alle terminologie en framing waar de pensioensector bol van staat. In de geest van de sector heb ik daar maar een nieuw woord aangehangen, en heb die rol voor me zelf “napruttelen” genoemd. Niet helemaal stoppen, maar zo nu en dan nog een bijdrage leveren. U kent het geluid waarschijnlijk wel van de ouderwetse koffieapparaten. Pruttelen heeft overigens ook de negatieve connotatie van prullen, niet tevreden zijn. Dat is zeker niet wat ik beoog, ik zie de Wtp als een grote stap vooruit. Maar wel met het onder ogen blijven zien hoe invulling en regelgeving in de Wtp verder versterkt kunnen worden. Naar verwachting zullen daarbij zoals gezegd in ieder geval het omgaan met inflatierisico en de vormgeving van het nabestaandenpensioen nog wel de nodige aandacht krijgen.

Verder hoop ik toe te komen aan het nadenken over de vormgeving van pensioenen van politici in Nederland, bekend als Appa. Een recente uitnodiging om te spreken op een conferentie op Stanford heeft me heel wat geleerd over pensioenen van politici, maar vooral ook ambtenaren, in de Verenigde Staten, de zogenaamde State and Local Funds in de US. Scholen hebben daar vaak onvoldoende middelen, omdat eerst de pensioenen van al lang vertrokken docenten moeten worden betaald. Veel geleerd daar over hoe het niet moet wat mij betreft en heb enige hoop dat men ook naar Nederland zal kijken voor hervormingsopties. In Nederland zijn het gelukkig niet de aanvullende pensioenen van de ambtenaren die niet kapitaalgedekt zijn, maar alleen die van de politici, maar ook daar gaat het om aanzienlijke bedragen³⁹. Het laatste kabinet Rutte heeft een wetsvoorstel ingediend om ook deze pensioenen kapitaalgedekt te maken en ze in 2028 onder te brengen bij het ABP. Het laatste woord zal daar vast nog niet over gezegd zijn.

Met nog in ieder geval even parttime te gaan in Tilburg lijkt het me ook nuttig mijn vaardigheden wat af te stoffen. Ik ben dan ook al een paar maanden geleden begonnen om me iets meer vertrouwd te maken met Artificial Intelligence, in het bijzonder met ChatGPT. Zoals een aantal van u zal weten ben ik nogal geïnteresseerd in voetbal en al vele jaren een Ajax fan. Ik heb dan ook op mijn manier aan ChatGPT gevraagd hoe het stond met Ajax in het seizoen 2023/2024. Ik heb die vraag gesteld kort na de 6-0 blamage in de Rotterdamse kuip in april van dit jaar. Het antwoord heeft me zowel verheugd als verbaasd, ChatGPT meldde me

³⁹ Het kabinet heeft ingeschat dat het gaat om ongeveer €1,5 miljard, waarvan €300 miljoen voor rekening komt van het rijk

Het seizoen 2023/2024 van Ajax Amsterdam was een triomfantelijk hoofdstuk in de geschiedenis van de club. Met een mix van jong talent en ervaren spelers domineerde Ajax zowel nationaal al internationaal. De ploeg veroverde meerdere trofeeën en liet een onuitwisbaar stempel achter in het Nederlandse voetbal.

Ik heb het afgelopen seizoen van Ajax toch anders beleefd. Mijn kinderen hebben me inmiddels uitgelegd wat er allemaal mis was met de manier waarop ik het nieuwe gereedschap gebruikte. Dat zij zo. Desalniettemin heb ik niet alleen geconcludeerd dat ik hier nog veel te leren heb, maar ook dat er toch ook nog wel een rol is voor gezond verstand en klassieke econometrie naast het zoeken in ChatGPT.

7. Dankwoord

Het is een goede gewoonte om aan het slot van een afscheidsrede een dankwoord uit te spreken en daarbij allereerst te verwijzen naar de bestuurlijke gremia. Ik dank daarom allereerst de Tilburgse Colleges van Bestuur die mijn benoeming op drie verschillende leerstoelen hebben mogelijk gemaakt. Maar daarnaast ook direct het bestuur van instituut Gak dat al ruim 10 jaar mijn leerstoel Pensioenbeheer en Risicomanagement bekostigt. En natuurlijk de besturen van alle Netspar partners en Netspar gremia zoals de Raad van Toezicht en de Netspar Partner Council die Netspar en daarmee andere delen van mijn werk mogelijk hebben gemaakt.

Ik zou niet zo genoten hebben van mijn 39 jaar in Tilburg als ik niet had kunnen profiteren van de hulp en steun van velen. Dat is begonnen op de Vrije Universiteit. Een kleine opleiding econometrie waar je iedereen kende. Veel geleerd en veilig. In latere jaren waren mensen van toen als Dolf Talman, Harry Verbon en Frank van der Duyn Schouten mijn Tilburgse collega's, ik heb van alle drie nog college gehad. De belangrijkste naam uit de VU-tijd is evenwel Franz Palm. Als promovendus onder begeleiding van Franz Palm heb ik onderzoek leren doen en ook anderszins enorm veel bijgeleerd. Aan Franz ben ik zeer veel dank verschuldigd. Al snel kwamen ook de eerste publicaties, die de aandacht trokken van Arie Kapteijn, toen net in Tilburg aangesteld en voornemens de koers daar ferm te verleggen. En die mij gewoon opbelde met de vraag wat hij moest doen om Trudie te overtuigen in Brabant te komen wonen, zodat ik in Tilburg kwam werken. Van Arie heb ik op een heel andere manier ook heel veel geleerd. Zie dat ook weer als formules versus woorden. Franz heeft me econometrie geleerd. Arie heeft me geleerd dat onderzoek en mijn ideeën voor het voetlicht te brengen en een onderzoeksgroep te leiden en te sturen.

Veel dank ben ik ook verschuldigd aan Piet Moerland. Hij heeft het mogelijk gemaakt dat ik als hoogleraar Econometrie van de Financiële Markten de brug kon slaan tussen de vakgroepen Econometrie en Financien en Beleggen. In de toenmalige zeer op Nederland gerichte vakgroep Financien en Beleggen was ik niet direct welkom met mijn Engelstalige publicaties en alle wiskunde die daarbij hoorden. Maar Piet heeft die deur geopend, waarmee de metamorfose is gestart naar wat het Tilburgse Finance Department nu is. Ik heb de ambitieuze internationale oriëntatie van het departement altijd als groot goed gezien en maak me dus zorgen over alle Haagse plannen om de internationale oriëntatie van de Nederlandse universiteiten

terug te dringen en daarnaast ook nog eens fors te bezuinigen op het wetenschappelijk onderwijs en onderzoek.

In de eerste Tilburgse jaren mocht ik al profiteren van het samenwerken met mensen als Arthur van Soest, Feico Drost en mijn huidige vakgroepvoorzitter, Bertrand Melenberg. Ook de samenwerking met Anja De Waegenaere is het waard om te noemen. Vaak had ik baat bij de verschillen in expertise met al deze co-auteurs, Al snel kwamen er ook vele afstudeerders en promovendi bij waarmee ik vaak nog vele jaren samenwerkte. Laat ik me beperken tot een paar namen: Marno Verbeek, Jenke ter Horst, Frank de Jong, Roel Beetsma, Frans de Roon, Joost Driessen, Laurens Swinkels. Allemaal prima herinneringen. Laat ik er drie nog even in het bijzonder noemen. Allereerst is dat Ralph Koijen. Inmiddels een van de meest succesvolle hoogleraren beleggingstheorie in de Verenigde Staten, op de University of Chicago, tussen vele Nobel prijswinnaars en potentiële Nobel prijswinnaars. Opgeleid hier in Tilburg, onder begeleiding van Bas Werker en ondergetekende. Daar denk ik met heel veel plezier aan terug. En dan is de naam van Bas al gevallen. Ooit ook bij mij gepromoveerd en misschien nog wel eigenwijzer dan Ralph Koijen. En dat bedoel ik dan in de goede academische zin van het woord. Bas is inmiddels uitgegroeid tot een zeer frequente co-auteur en steunpilaar van Netspar. En in zekere zin ook mijn opvolger bij Netspar. Als laatste dan die ik uit de lijst met promovendi wil noemen: Kim Peijnenburg. Gepromoveerd en naar het buitenland vertrokken in 2011 maar sinds een paar weken als hoogleraar weer terug in Tilburg. Ben ik erg blij mee, en als u haar nog niet kent is er vast een goed moment om kennis met haar te maken tijdens de receptie. Ook Kim doet zeer Netspar relevant onderzoek. Ook Kim is in academische zin zowel mijn kind als mijn kleinkind. Als de academische normen u wat minder vertrouwd zijn ben ik uiteraard graag bereid tijdens de receptie nader toe te lichten wat daarmee wel en niet bedoeld wordt.

Lans Bovenberg wil ik natuurlijk heel nadrukkelijk noemen. Zoals de meesten van u zullen weten kennen we elkaar al meer dan 60 jaar, letterlijk uit de zandbak in het mooie dorp Oosterbeek. We hebben heel wat samen meegemaakt. Toen de economische faculteit van Tilburg University in 2002 in een crisis verkeerde door een hoog oplopende conflict tussen algemeen economen en bedrijfseconomen na het vertrek van Arie Kapteijn, hebben we als vertegenwoordigers van die twee bloedgroepen geprobeerd de faculteit weer op koers te krijgen. Kort daarna won Lans de prestigieuze Spinozapremie en stelde hij voor het onderzoeksbudget dat daarmee gepaard ging samen te besteden aan het initiëren van een kennisnetwerk op het gebied van pensioenen en vergrijzing. Een paar maanden later is dat netwerk Netspar gaan heten. Ik heb met heel veel plezier intensief met Lans samengewerkt en heb ook van hem enorm veel geleerd, in het bijzonder ook weer over het belang van woorden ('narratives' noemt hij dat) naast alleen maar formules.

Na en naast Lans waren er natuurlijk vele anderen bij Netspar belangrijk. In directierollen denk ik aan Frank van der Duyn Schouten, Casper van Ewijk en onze huidige decaan Marike Knoef. Met allen zonder uitzondering plezierig samengewerkt. Dat geldt ook voor alle mensen uit de Netspar ondersteuning, gisteren hebben we met hen al een mooie reünie mogen beleven. Uit die ondersteuning wil ik allereerst Silvie van Halder als onmisbare kracht op de achtergrond in de afgelopen jaren

specifiek noemen. Maar natuurlijk heel in het bijzonder dank aan mijn Personal Assistant Sylvia Hanhart, mijn steun en toeverlaat in vrijwel de hele Netspar periode. Sylvia is er altijd van overtuigd geweest dat ik zonder haar in minstens zeven sloten tegelijk zou lopen en daar valt ook wel wat voor te zeggen. Ze heeft er daarom voor gekozen door te blijven werken tot de dag van vandaag en ik durf wel te verklappen dat ze de leeftijd van 70 jaar inmiddels is gepasseerd. Een levend voorbeeld dus van het Netspar verhaal dat er in Nederland best mensen zijn die langer willen en kunnen doorwerken dan de AOW leeftijd. En voor mij het cruciale klankbord, fall back als er weer iets last minute geregeld moest worden en vele dingen meer. De eerste Personal Assistant op deze universiteit, samen met Wilma Paffen die Lans moest zien te managen. Netspar zal Netspar niet meer zijn na vandaag, nu Sylvia met pensioen gaat.

Ik wil alle bij Netspar betrokken onderzoekers bedanken, ook diegenen die werken aan andere universiteiten en in de pensioen- en verzekeringssector. In het bijzonder heb ik veel en plezierig samengewerkt met Peter Schotman en Niels Kortleve en met ook bij instituut Gak betrokken onderzoekers als Sander Muns, Servaas van Bilsen en Roel Mehlkopf. Ook René Maatman wil ik in het bijzonder noemen als degene die enorm heeft bijgedragen aan de interactie tussen economen en juristen binnen Netspar.

Ik wil de collega onderzoekers in het management van Netspar, Lisa Brügger, Mathijs van Dijk en Saskia ter Ellen, niet alleen danken voor de prima samenwerking maar vooral ook mijn vertrouwen uitspreken in de toekomst van Netspar onder jullie aansturing. Netspar heeft bijgedragen, er is een nieuwe Wtp waar ik trots op ben, maar ik hoop duidelijk gemaakt te hebben dat er ook nog heel veel uitdagingen zijn waarbij een kennisnetwerk als Netspar nog vele jaren heel nuttig zal zijn.

En dan het moeilijkste deel van het dankwoord: familie en vrienden. Er is gelukkig veel meer in het leven dan onderwijs, onderzoek en impact. Familie en vrienden zijn daar steeds weer belangrijk geweest. Zij waren er voor mij wanneer dat nodig was. Ik heb geprobeerd er ook voor jullie te zijn en hoop dat de universiteit en de pensioensector daar niet te vaak tussen hebben gezeten. De universitaire wereld is een bijzondere die soms ook tot mooie reacties leidt. In één van inaugurele redes heb ik verteld over de dochter die, toen naast de reguliere leerstoel de eerste gesponsorde leerstoel een feit was iedereen op school vertelde dat papa een tweede stoel kreeg, Veel mensen hebben zich toen afgevraagd of twee stoelen niet wat weinig was voor een gezin met drie kinderen. Dat zijn voor mij heel belangrijke dingen in het leven. Later heb ik genoten van de rondleiding voor twee kleinkinderen langs de collegezalen van deze universiteit. Met klapstoeltjes, dat wel, maar zonder ook maar een enkele tekening aan de muur. "Saai hoor" was het vernietigende oordeel. Zelf een tekening maken op het bord op de kamer van opa maakte dat wel weer een beetje goed. Eerder had ik daar bij elk van de drie dochters ook al van genoten als afsluiter van de jaarlijkse Sinterklaasvieringen in deze zaal. Als gezegd, dergelijke momenten zijn voor mij steeds heel belangrijk geweest.

Zonder een thuisfront waar ik alle ruimte kreeg om op alle tijden van de dag mijn ding te doen had ik nooit zoveel plezier aan mijn hoogleraarsbestaan kunnen beleven.

Trudie, mijn echtgenote, mijn maatje, heeft dat allemaal mogelijk gemaakt. Trudie heeft al voordat ik promoveerde de leiding genomen bij het printen van mijn proefschrift. Samen reizen en kamperen is een feest, wel is zij in dat laatste wat handiger dan ik. Ze kent na 44 jaar huwelijk mijn complexe gebruiksaanwijzing en kan en wil daarmee omgaan. Daar ben ik haar zeer erkentelijk voor en ik hoop en vertrouw erop dat dat we nog vele heel plezierige pensioenjaren samen zullen doorbrengen waarbij reizen en kamperen vast nog belangrijker zullen worden.

Ik heb gezegd.

Referenties

- Beshears, J., J. Choi, D. Laibson and B. Madrian (2018), “Behavioral Household Finance”, in *Handbook of Behavioral Economics, Foundations and Applications 1*, D. Bernheim, S. DellaVigna and D. Laibson (eds), *Elsevier Volume 1, 2018, pages 177-276*.
- Boeijen, D., A. Joseph, B. Werker, E. Ponds, J. Bonenkamp, J. de Haan, A.L. Bovenberg, L. Frehen, M. Lever, M. Loois, Th.E. Nijman en Th. Michielsen (2016), “De meerwaarde van risicodeling met toekomstige generaties nader bezien”, *Netspar Occasional Paper-07*.
- Bovenberg, A.L. en Th.E. Nijman (2019) “Persoonlijker pensioen in vermogen, premie en bestuur”, *Netspar Discussion Paper 008*.
- Bovenberg, A.L. (2024), “Ook in nieuw pensioenstelsel is ruimte voor keuze tussen risico’s of garanties”, *Het Financieele Dagblad, Opinie pag.25, 27-03-2024*.
- Brüggen, L., C. van Ewijk, Th. E. Nijman en B.J.W. Werker (2024), “Analyse monitoring wet toekomst pensioenen”, zie SZW website
- Ewijk, C. van en Th.E. Nijman (2021), “Invaren en compensatie bij overgang van uitkeringsovereenkomst naar premieovereenkomst”, *Inbreng internet consultatie Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid inzake Wtp*.
- Gastel, R. van, N. Kortleve, P. Schotman en Th.E. Nijman (2024), “Reële keuzes in het nieuwe pensioencontract”, *Netspar Design Paper 243*.
- Goudswaard, K.P., R. Beetsma, Th.E. Nijman en P. Schnabel (2010), “Een sterke tweede pijler. Naar een toekomstbestendig stelsel van aanvullende pensioenen”, *Rapport van de Commissie Toekomstbestendigheid en aanvullende pensioenregelingen 2010*.
- Groot, Ch, de, en M. Bakker (2022), “Hogere en stabielere pensioenen dankzij solidariteitsreserve”, *Rapport Ortec Finance*
- Kokken, M., B. Werker en Th.E. Nijman (2024), “Garanties in het nieuwe pensioenstelsel”, *Netspar Design Paper 239*.
- Lever, M., C. van Ewijk, B. Werker en S. van Wijnbergen (2017), “Overgangseffecten bij afschaffing doorsneesystematiek”, *Gezamenlijk rapport van CPB en Netspar/Netspar Occasional Paper-03*.
- Lusardi, A. and O.S. Mitchell (2023), “The Importance of Financial Literacy: Opening a New Field”, *Journal of Economic Perspectives—Volume 37, Number 4—Fall 2023—Pages 137–154*.
- Mehlkopf, R. en Th.E. Nijman (2024), “Economische analyse van de keuze om wel of niet in te varen”, *Netspar Board Brief 07*.
- Muns, S., B. Werker en Th.E. Nijman (2022), “Inkomenseffecten bij en na invaren in het nieuwe pensioencontract”, *Netspar Design Paper 203*.

Muns, S. Th.E. Nijman en B. Werker (2022), “Uitkeringseffecten en kostendeckende premies in het nieuwe nabestaandenpensioen”, *Netspar Design Paper 215*.

Muns, S. Th.E. Nijman en B. Werker (2024), “Uitkeringen en kosten van nabestaandenpensioen met restitutie” (voorlopige titel). *Dit paper is op het moment van afronden van deze tekst nog niet beschikbaar*.

Nijman, Th.E., (2014), “Wilt u een risicovol pensioen?”, *Rede uitgesproken bij de openbare aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar Pensioenbeheer en Rrisicomanagement aan Tilburg University (Leerstoel instituut Gak)*.

Nijman, Th.E. en B. Starink (2024), “Het nieuwe nabestaandenpensioen”, *Netspar Board Brief 06*.

Nibud (2024), “*Rapport pensioenpeiling 2024*”, auteurs M. Visser, M. Warnaar en N. Veerman.

Werker, B. en S. Muns (2019), “Baten van slimme toedeling rendementen overstijgen die van intergenerationele risicodeling”, *Netspar Occasional Paper 05*.